

מדוע מוקמה מסכת תענית לאחר מסכת ראש-השנה?

למ"כ"ס (הקדמה ל"פיה"ט. מהד' של)

אחר כך החל בחלוקת סדר מועד למיניו, כמו שעשה בסדר זרעים, ופתח במסכת שבת, לקדימתה במעלה. ועוד, שהיא כל שבעה ימים, ולפיכך רבה חלוקתה בזמן, ובה גם כן פתח הכתוב בתחילת המועדות. ואחרי שבת – ערובין, לפי שהיא מענין השבת. ואחריה – פסחים, לפי שהיא המצוה הראשונה שנצטוונו בה על ידי משה, והיא גם כן הבאה אחרי שבת בפרשת מועדות. ואחריה – שקלים, על סדר הכתוב. וכפורים אחרי שקלים, על הסדר גם כן, לפי שמצות שקלים ב'כי תשא' וכפורים ב'אחרי מות'. אחר כך בא להשלים הדבור על שלוש רגלים, והיות שכבר דבר על פסחים – נשאר לו הדבור על סוכות ושבועות, ולא היה עמו מה לדבר בשבועות לבד מדברים המיחדים כל יום טוב, והיא מסכת ביצה, והקדים סוכה לביצה, לריבוי מצוות סוכות. ולא נשאר לו מן הפרקים הנזכרים בכתוב זולת ראש השנה, ודיבר אחרי ביצה על ראש השנה, ונשלם לו הדיבור על הפרקים הנזכרים בתורה. אחר כך החל בפרקים הנזכרים בספרי הנביאים עליהם השלום, והם ימי הצום אשר תיקנו הנביאים, וסמך לדיבור על ראש השנה – הדיבור על תעניות. ואחרי תעניות – המגילה, לפי שהיא תיקון הנביאים המאוחרים לאשר התקינו תעניות. ואחרי מגילה – מועד קטן, לפי שבינו ובין ימי פורים שיתוף, שבשניהם אסורים התענית וההספד. וכאשר השלים הדיבור על הפרקים וחיוביהם ומה שהצטרף להם, חתם אותם במסכת חגיגה, לפי שהיא ממה שיחוייב בשלוש רגלים, ואַחֲרָה מפני שאינה כללית, לפי שאינה חובה אלא על הזכרים, כמו שאמר ה': "כל זכורך". ונסתיימה חלוקת המאמר ב'מועד' בשתיים עשרה מסכתא.

מאכל שלמה

ונלע"ד עוד דלהכי נמי סמך תעניות בתר מסכת ר"ה משום דאיכא בתענית ג"כ תקיעות וכדתנן לקמן בפ' שני ותנן נמי בפרק ראווה ב"ד בתעניות בשל זכרים כפופים ופיו מצופה כסף ועוד שיש בתעניות זכרונות ושופרות כמו שיש בר"ה וביוה"כ של יובל.

רב שירא גאון (אגרת רש"י. ה'נסט הספרי')

ולענין מסכיותא דחזיתון דאית בהון מוקדם ומאוחר - רבי כד תרצינהו למתניי לא סדרינון למסכיותא חדא בתר חברתה, אלא חדא תניא באפי נפשיה, מאן דניחא ליה לאקדומי מקדים לה, ומאן דניחא ליה לאחורי מאחר לה, ולא ידעינון הי תני רבי ברישא...

ודקא אמריתו מ"ט הקדימו כפורים לשקלים? אן הכי אתנינון בי רבנן שקלים ואח"כ כפורים אבל ודאי סכה קמי יום טוב תנינא. ובתר הכי ודאי ראש השנה ואיפשר דתנינון להון בחלוף. מיהו אית למימר שיש להקדים מסכת שבת תחלה הואיל וחשיב שבת טובה ובתרה מסכת עירובין דדמי לה וחד[א] ענינא הוה ובתרה מסכת פסחים שהפסח הוא ראשון לכל המועדים והחגים של כל השנה ובתרה שקלים שהוא מלפניו וכאחד מעניניו ובתר שקלים תנינן סדר יומא דדמי לשבת ועירובין משום דיומא דכפורי לשבתא דמי ובתר סדר יומא תנינן מסכת סכה דבתר י"ה הוה וחג גדול הוה. ובתר מסכת סכה תנינן מסכת י"ט דחד ענינא הוה, ובתר י"ט תנינן מסכת ראש השנה כי היכי דליתני בתריה מסכת תעניי משום דאחר ר"ה זמן רביעה וזמן זריעה וחד ענינא דמי.

הכי רגילי רבנן למתניי ואי אית דניחא ליה לאקדומי ולאחורי הרשות בידו.

המאירי (הקדמה ל"בית הבויה")

היה הענין להתחיל במסכת ברכות לסבות כפולות... וסמכו אליה מסכת תענית להיות גם היא מבארת דרכי התפלה כמוה בהרבה זמנים כענין זמן עצירת גשמים וזמן הצרות והתעניות וכבר ידעת שעקר הכונה בתעניות הוא התשובה ורוב התפלה אשר הותחל ענינה במסכת ברכות וסמכו אליה אחר זה מסכת מגלה מצד שהתבארו בה קריאות של ספר תורה שבכל השנה ובכללם קריאה שבתעניות ומעמדות שהוזכר ענינם במסכת תענית.

מבנה המסכת

מאכל שלמה

נקט תעניות דגשמים ברישא, אע"פ שלא נזכרו בספרי הנבואה בהדיא כמו ד' צומות, משום שהם צורך לעולם ביותר. והדר תני בר"פ בתרא תעניות דמעמדות שהיו תדיר בזמן שבת המקדש קיים. והדר תנא בסופו תעניות דכתיבי בקרא בספר זכריה צום הרביעי וצום החמשי לענינים שנזכרו בהם שם במשנה אע"פ שדיניהם מוחלקים דלא חמיר צום י"ז בתמוז כצום ט' באב, וצום השביעי וצום העשירי לא תנא להו דלית בהו ענין או דין מחודש טפי ממאי דמשתמע מן המקרא.